

نقش فرزند آوری در تعالی معنوی خانواده

سمانه قاسم خانی^۱

چکیده

فرزندآوری به عنوان یکی از سنت‌های الهی، نقش مهمی در تقویت بنیان خانواده و تربیت نسل مؤمن دارد، اما کاهش فرزندآوری در جامعه معاصر، تحت تأثیر سبک زندگی فردگرایانه و مشکلات اقتصادی، چالش‌هایی جدی برای تعالی معنوی خانواده‌ها ایجاد کرده است. این مقاله به شیوه توصیفی بوده و هدف از پرداختن به نقش فرزندآوری در تعالی معنوی خانواده، تبیین اهمیت این سنت الهی در تربیت نسل صالح و تقویت ایمان و اخلاق در خانواده است. این بررسی همچنین به سوال اصلی مقاله پرداخته و به مهم ترین این موارد یعنی تأثیر فرزندآوری بر تعالی معنوی خانواده اشاره کرده است که شامل: افزایش محبت و استحکام خانواده، تقویت مسئولیت‌پذیری و تربیت معنوی والدین، تقویت پیوندهای درون خانواده، تربیت نسل صالح و استمرار اصول معنوی، ایجاد حس معنویت عمیق و هدفمندی در زندگی که مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

کلیدواژه‌ها: تعالی، خانواده، فرزندآوری، اسلام.

^۱ . طلبه سطح ۲، حوزه علمیه خوه‌ران، الزهرا(س) خوی.

مقدمه

فرزندآوری به عنوان یک ضرورت اجتماعی و معنوی، نقش حیاتی در بقای نسل و تربیت انسان‌های صالح دارد، اما کاهش تمایل به فرزندآوری به دلیل چالش‌های اقتصادی و فرهنگی، تهدیدی برای شکل‌گیری خانواده‌های بالنده و پایدار محسوب می‌شود.

پرداختن به نقش فرزندآوری در تعالی معنوی خانواده ضروری است زیرا فرزندآوری نه تنها موجب افزایش محبت و انسجام عاطفی میان اعضای خانواده می‌شود، بلکه بستری برای تربیت نسل صالح و تقویت ارزش‌های دینی و اخلاقی فراهم می‌آورد. این امر می‌تواند پایه‌ای برای ایجاد جامعه‌ای سالم و معنوی باشد. ضرورت پرداختن به نقش فرزندآوری در تعالی خانواده از آن جهت است که فرزندآوری اساس تقویت بنیان خانواده، انتقال ارزش‌های دینی، و تربیت نسل صالح را فراهم می‌کند.

فرزندآوری در نظام اسلامی به عنوان یکی از ارزش‌های بنیادین و عوامل کلیدی در شکل‌گیری و تقویت بنیان خانواده شناخته می‌شود. خانواده، به عنوان خاستگاه اصلی تربیت انسان و مرکز محبت، نقش ویژه‌ای در تعالی معنوی افراد دارد و حضور فرزند در این نهاد، می‌تواند تأثیرات عمیق روحی و اخلاقی بر والدین و دیگر اعضای خانواده داشته باشد. حال سوال اصلی مقاله این است که نقش فرزندآوری در تعالی معنوی خانواده چیست؟

در مورد پیشینه مقاله می‌توان به منابعی که تا حدودی به موضوع مورد نظر نزدیک هستند اشاره کرد:

۱- مقاله «نقش فرزندآوری در سلامت معنوی والدین با تکیه بر آیات و روایات» از معصومه هلاکو ۱۳۹۹ش؛ در این پژوهش به این سوال پاسخ داده شده که اهمیت فرزندآوری در آیات و روایت چیست و چه نقشی در زندگی شخص می‌تواند داشته باشد.

۲- مقاله «نقش خانواده در تربیت فرزندان» از مهدیه بابایی ۱۴۰۳ش؛ خانواده در تربیت دینی فرزندان و هدایت صحیح آنها به سوی رستگاری و اعمال صالح بیشترین و موثرترین نقش را

دارد. از این رو خانواده ها مخصوصا والدین باید جایگاه خود را کاملا درک کرده و با آشنایی و فراگیری عوامل و روش های درست تر خود را برای نقش آفرینی مجهز نمایند.

۳-مقاله «نگاهی به فواید و آثار فرزندآوری و فرزندپروری با رویکرد دینی» از احمد علی پناهی ۱۳۹۵ش؛ هدف پژوهش حاضر بررسی دلایل نظری و معرفتی فرزندآوری و فرزندپروری در آموزه های دینی است.

نواوری در این تحقیق از این جهت است که در هیچکدام از منابع اشاره شده به نقش فرزندآوری در تعالی معنوی خانواده اشاره ای نشده است و این می تواند نقطه تمایز این پژوهش حاضر با سایر منابع باشد.

۱- مفهوم شناسی

۱-۱- خانواده

«خانواده از نظر لغوی: خاندان، اهل خانه، اهل بیت، واژه «خانواده» در فرهنگهای لغت فارسی مترادف و به معنای اهل خانه، اهل بیت، طایفه، خاندان، دوده، دودمان و تبار به کار رفته است.^۱ خانواده از نظر اصطلاحی: خانواده، نهادی است که بر پایه ازدواج مرد و زن شکل می‌گیرد و با تولیدمثل، توسعه می‌یابد. این نهاد، اساس سازندگی شخصیت انسان و مهم‌ترین عامل تکامل جامعه بشر است و از این رو، اسلام، که برنامه‌ی تکامل انسان است برای تأسیس و تحکیم این نهاد سرنوشت‌ساز و پیشگیری از فروپاشی آن، رهنمودهای بسیار مهمی ارائه کرده است.^۲

در لغت خانواده به معنای خاندان، دودمان، اهل خانه، زن و فرزند و فامیل ترجمه شده است.^۳ خانواده در فارسی معادل «اهل» در کلام عرب است. اهل الرجل: یعنی کسانی که نسبی یا دینی یا چیزی مثل آن، مثل خانه‌ای، شهر و بنایی ایشان را با یکدیگر جمع و مربوط می‌کند و آنها را اهل و خانواده آن شخص گفته می‌شود. پس اهل الرجل در اصل کسانی هستند که مسکن و خانه‌ای واحد، آنها را در یک جا جمع و گرد هم می‌آورد. سپس این معنی توسعه یافته و گفته اند اهل بیت یعنی کسانی که نسبت خانوادگی وسیله جمع شدن آن هاست و بعد اصطلاح- اهل بیت- به طور مطلق به خاندان پیامبر (ص) اطلاق شده است و آنها با این اصطلاح شناخته شده اند چنان که در آیه‌ای از قرآن کریم این چنین آمده است که می‌فرماید: «إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا»^۴ آمده است. اهل الرجل به همسر مرد نیز تعبیر شده است.^۵

در اصطلاح خانواده، نهادی است که بر پایه ازدواج مرد و زن شکل می‌گیرد و با تولیدمثل، ادامه می‌یابد. این نهاد، اساس سازندگی شخصیت انسان و مهم‌ترین عامل تکامل جامعه بشر است و

۱. نفیسی، فرهنگ نفیسی، ذیل خاندان و خانواده.

۲. محمدی ری شهری، تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث، عربی- فارسی، ص ۱۱.

۳. عمید، فرهنگ عمید، ص ۴۲۳.

۴. احزاب: ۳۳.

۵. راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن کریم، ص ۹۶.

از این رو، اسلام، که برنامه ای جامع برای تکامل انسان است برای تأسیس و تحکیم این نهاد سرنوشت ساز و پیشگیری از فروپاشی آن، توصیه های بسیار مهمی ارائه کرده است.^۱

خانواده پدیده ای تاریخی و واحدی اجتماعی است که واجد خصوصیت های گروه یا نهاد است.^۲ خانواده سازمان اجتماعی محدود و نهاد سازنده ای است که از طریق ازدواج که قراردادی اجتماعی است، بوجود می آید.^۳ در مکتب اسلام، خانواده تشکیل شده از چند فرد که دارای شخصیت مدنی حقوقی و معنوی هستند که بر اساس نکاح (عقدی که ارتباط یا مشروعیت ارتباط بین زن و مرد را معین می سازد) پدید می آید.^۴

۲- فرزندآوری و جایگاه آن در آموزه های اسلامی

قرآن کریم بارها در آیات متعددی، فرزند را به عنوان یکی از نعمت های الهی و زینت حیات دنیا معرفی کرده است. در آیه ۴۶ سوره کهف آمده است: «*الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا*...»^۵؛ ثروت و فرزندان زینت زندگی دنیوی هستند، اما اعمال صالح ماندگارتر و ارزشمندترند. این آیه بیانگر آن است که فرزندان در کنار ارزش دنیوی خود، می توانند تجلی معنوی نیز داشته باشند، به ویژه اگر در مسیر تربیت الهی قرار گیرند.

مکارم شیرازی بر این باور است که فرزندآوری با تربیت صحیح زمینه ساز رشد معنویت و گسترش تعالیم اسلامی در جامعه است. وی همچنین به نقش فرزندآوری در مقابله با فرهنگ های بیگانه که منجر به ضعف بنیان خانواده می شود، اشاره کرده و تربیت فرزندان صالح را راهی مؤثر برای حفظ ارزش های دینی می داند.^۶

استاد مرتضی مطهری اهمیت فرزندآوری از منظر قرآن پرداخته و فرزندآوری را به عنوان یک مسئولیت الهی معرفی می کند که با تربیت نسل صالح، جامعه ای سالم و متعهد شکل می گیرد.

۱. محمدی ری شهری، تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث، ص ۱۱.

۲. آریان پور، فرهنگ انگلیسی به فارسی، ص ۳۴۲.

۳. فرجاد، مدیریت و رهبری، ص ۱۱۰.

۴. قائمی، تشکیل خانواده در اسلام، ص ۱۹.

۵. کهف: ۴۶.

۶. مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، جلد ۱۵، ص ۲۵۳.

محیطی مناسب برای تربیت اخلاقی و معنوی فرزندان. این چالش خانواده‌ها را از فضای معنوی و دینی دور کرده و به کاهش تعاملات مثبت میان اعضای خانواده منجر می‌شود.^۱

ب. فرصت‌ها

۱. تقویت خانواده به عنوان نهادی معنوی

فرزندآوری می‌تواند فرصت‌های بزرگی برای بازگشت به ارزش‌های معنوی و تقویت بنیان‌های خانواده فراهم کند. در کتاب *خانواده در نگاه قرآن* بیان شده است که حضور فرزند به عنوان یک حلقه ارتباطی، باعث تقویت تعاملات معنوی میان اعضای خانواده می‌شود و به والدین فرصتی می‌دهد تا در مسیر تربیت نسل صالح، به تقویت ایمان و اخلاق خود نیز بپردازند. این تعاملات مثبت ناشی از مسئولیت‌پذیری والدین و تلاش برای ایجاد محیطی معنوی و پرمحبت، خانواده را در مسیر تعالی قرار می‌دهد.^۲

فرزندآوری در جامعه معاصر می‌تواند فرصتی برای تقویت نقش خانواده به عنوان یک نهاد معنوی باشد. در کتاب *تعلیم و تربیت در اسلام* شهید مطهری بیان شده است که حضور فرزندان در خانواده باعث ایجاد تعاملات عاطفی و اخلاقی میان والدین و فرزندان شده و زمینه‌ساز پرورش ارزش‌های معنوی در میان اعضای خانواده می‌گردد. نویسنده توضیح می‌دهد که فرزندآوری مسئولیت‌های والدین را از نگاه مادی به نگاه معنوی انتقال داده و آنها را به مفاهیمی چون ایثار، محبت و تربیت اخلاقی فرزندان سوق داده است. این تغییر نگرش موجب بازتعریف خانواده به عنوان نهادی است که پایه‌های تربیتی و معنوی جامعه را تقویت می‌کند.^۳

یکی دیگر از فرصت‌هایی که فرزندآوری در جامعه معاصر فراهم می‌آورد، ایجاد فضای معنوی در خانواده است. در کتاب *خانواده در قرآن* علامه جوادی آملی به این موضوع اشاره شده است که حضور فرزندان در خانواده، والدین را به اخلاق تربیتی، مراقبت معنوی و ایجاد محیطی سرشار از ارزش‌های الهی تشویق می‌کند. نویسنده توضیح داده که فرزندآوری، نه تنها

۱. قدمی دولت آبادی، مشکلات و معطلات خانواده‌ها در دوران مدرن، ص ۸۹.

۲. قرائتی، سیمای خانواده در قرآن و روایات، ص ۸۵.

۳. مطهری، تعلیم و تربیت در اسلام، ص ۱۲۸.

دغدغه‌های خانوادگی را به مسائل تربیتی و معنوی گره می‌زند، بلکه باعث تقویت ارتباط میان اعضای خانواده و تبدیل آن به نهادی معنوی می‌شود. این امر یکی از مهم‌ترین فرصت‌هایی است که خانواده‌ها می‌توانند از آن برای غنی‌سازی معنوی خود و رشد اخلاقی جامعه بهره‌مند شوند.^۱

۲. تربیت نسل صالح و ترویج ارزش‌های دینی

یکی دیگر از فرصت‌های فرزندآوری، تربیت نسل صالح برای حفظ و گسترش ارزش‌های دینی و اخلاقی است. شهید مطهری در کتاب *تعلیم و تربیت در اسلام* اشاره می‌کند که نقش والدین در تربیت فرزندان نه تنها به رشد معنوی خود آن‌ها کمک می‌کند، بلکه باعث استمرار و انتقال ارزش‌های دینی به جامعه می‌شود. این فرصت مهم به والدین امکان می‌دهد وظیفه‌ای الهی در تربیت انسان‌های مؤمن و کارآمد ایفا کنند که قادر به مقابله با چالش‌های گوناگون باشند.^۲

از همین رو، با وجود چالش‌های بسیاری که فرزندآوری در جامعه معاصر به همراه دارد، فرصت‌های ناشی از آن، به‌ویژه در تقویت معنویت و هدفمندی زندگی خانواده، می‌تواند به ایجاد نسلی مستحکم و متعهد در برابر مسائل فرهنگی و اجتماعی کمک کند. بررسی دقیق چالش‌ها و برنامه‌ریزی برای بهره‌برداری از فرصت‌ها، خانواده‌ها را در مسیر تربیت ارزشمندترین سرمایه‌های اجتماعی، یعنی فرزندان، قرار داده و زمینه‌ای برای تعالی معنوی جامعه اسلامی فراهم می‌آورد.^۳

۱. جوادی آملی، عبدالله، *خانواده در قرآن*، ص ۹۴.

۲. مطهری، مرتضی، *تعلیم و تربیت در اسلام*، ص ۱۱۲.

۳. همان.

۶- نتیجه گیری

فرزندآوری نقشی محوری در تعالی معنوی خانواده دارد و از منظر اسلام، به عنوان یکی از ارکان تربیت نسل صالح و هدایت جامعه به سوی ارزش‌های الهی مطرح شده است. حضور فرزند در خانواده، علاوه بر افزایش محبت و استحکام روابط زناشویی، والدین را به سمت تقویت مسئولیت دینی و اخلاقی سوق می‌دهد. با وجود چالش‌های اجتماعی و اقتصادی در عصر حاضر، لازم است خانواده‌های مسلمان با درک ارزش معنوی فرزندآوری و تدوین برنامه‌های فرهنگی و اجتماعی به احیای این سنت ارزشمند بپردازند. فرزندآوری نه تنها راهی برای ایجاد تمدن اسلامی، بلکه مسیری برای تقویت پیوندهای معنوی در خانواده است. فرزندآوری با ایجاد فرصت برای انتقال اصول و آرمان‌های معنوی به نسل‌های آینده، اهمیت ویژه‌ای در حفظ و گسترش ارزش‌های دینی و اخلاقی دارد. تربیت نسل صالح و متعهد، نه تنها موجب تعالی خانواده می‌شود، بلکه زمینه‌ساز تحقق تمدن معنوی در جامعه خواهد بود. از این رو، توجه به فرزندآوری نه تنها از منظر افزایش جمعیت، بلکه به عنوان عاملی برای رشد معنوی و اخلاقی خانواده و جامعه، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر محسوب می‌شود و به شکل‌گیری جامعه‌ای پایدار و الهی کمک خواهد کرد. از همین رو، در این مقاله به مهم‌ترین آن یعنی تأثیر فرزندآوری بر تعالی معنوی خانواده که شامل: افزایش محبت و استحکام خانواده، تقویت مسئولیت‌پذیری و تربیت معنوی والدین، تقویت پیوندهای درون خانواده، تربیت نسل صالح و استمرار اصول معنوی، ایجاد حس معنویت عمیق و هدفمندی در زندگی اشاره شد. همچنین به ابعاد روان‌شناختی نقش فرزندآوری در تعالی معنوی خانواده پرداخته و در آخر به چالش‌ها و فرصت‌هایی که فرزندآوری می‌تواند در جامعه معاصر با خود به همراه داشته باشد نیز مورد بررسی قرار گرفته است.

منابع

*قرآن کریم.

۱. آریانپور، منوچهر، فرهنگ انگلیسی به فارسی، نشر: نشر الکترونیکی و اطلاع رسانی جهان رایانه امین، ۱۳۸۰ ش.
۲. اصلانی، ابراهیم، چالش‌های خانواده معاصر در ایران، تهران: نشر قو، ۱۳۸۷ ش.
۳. پاینده، ابوالقاسم، نهج الفصاحه، قم: انتشارات دارالعلم، ۱۳۹۰ ش.
۴. جوادی آملی، عبدالله، الگوی خانواده در قرآن، قم: انتشارات هستی‌نما، ۱۳۹۷ ش.
۵. _____، خانواده متعادل و حقوق آن، قم: اسراء، ۱۳۹۳ ش.
۶. خمینی، روح الله، شرح حدیث جنود عقل و جهل، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)، ۱۳۹۵ ش.
۷. خامنه ای، سید علی، www.farsi.lhamenei.ir.
۸. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ القرآن، تهران: مرتضوی، ۱۳۷۴ ش.
۹. رائفی پور، علی اکبر، سخنرانی «خانواده و تربیت اسلامی»، منتشر شده در سایت مصاف، دقیقه ۱۷، ۱۳۹۹ ش.
۱۰. شعبانی، اکبر، مهارت های تربیت کودک در روان‌شناسی اسلامی، تهران: انتشارات وفایی، ۱۳۹۲ ش.
۱۱. طبرسی، میرزا حسین نوری، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، ج ۱۴، قم: آل البيت، ۱۳۶۹ ش.
۱۲. عرسان کیلانی، ماجد، خانواده و فرهنگ در ایران معاصر، تهران: انتشارات چراغ اندیشه، ۱۴۰۰ ش.

۱۳. عمید ، حسن ، فرهنگ عمید ، تهران : انتشارات امیرکبیر ، چ ۶ ، ۱۳۶۳ش.
۱۴. فرجاد، محمدعلی ، مدیریت و رهبری ، تهران: ناصر خسرو، ۱۳۵۵ش.
۱۵. قائمی ، علی، تشکیل خانواده در اسلام ، تهران: انتشارات امیری، ۱۳۷۸ش.
۱۶. قدمی دولت آبادی، شهین، مشکلات و معضلات خانواده ها در دوران مدرن، تهران: انتشارات سروشگان، ۱۴۰۰ش.
۱۷. قرائتی، محسن، سیمای خانواده در قرآن و روایات، تهران: انتشارات موسسه فرهنگی درس‌هایی از قرآن، ۱۳۹۸ش.
۱۸. کشوری، مجید، اقتصاد و خانواده در ایران، تهران: انتشارات صیانت، ۱۳۹۲ش.
۱۹. کلینی ،محمدبن یعقوب ، اصول کافی ، ترجمه و شرح : محمدباقر کمره ای ، قم : اسلامیة ، ۱۳۷۶ ش.
۲۰. ملکی، حسن، روان‌شناسی خانواده، تهران: آوای نور، ۱۳۹۵ش.
۲۱. مطهری، مرتضی، تعلیم و تربیت در اسلام، تهران: انتشارات صدرا، ۱۳۸۲ش.
۲۲. _____، حقوق زن در اسلام، قم، انتشارات آدینه سبز، مبین اندیشه، آل طه، ۱۳۸۹ش.
۲۳. _____، نهضت‌های اسلامی در صد ساله اخیر، تهران: انتشارات صدرا، ۱۳۹۴ش.
۲۴. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران: انتشارات دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۹ش.
۲۵. مجلسی ،محمد باقر ، بحارالانوار ، بیروت : دارالحیاء التراث العربی ، ۱۴۰۳ ق.
۲۶. محمد، محمدی ری‌شهری، تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث، عربی- فارسی، مترجم حمید رضا شیخی، قم دار الحدیث، ۱۳۸۷ش.
۲۷. نفیسی، علی اکبر، فرهنگ نفیسی، تهران: انتشارات قطران، ۱۳۸۶ش.